

Terminológia

A Tárgyköri Tájékoztató Kódrendszer (TTK) és az Átfogó Tárgyköri Rendszerezés (ÁTR) (A terminológia története és magyarázata)

1970-71-ben jött létre a FID-nek az a tervezete, amely - elsősorban az UNISIST igényeire - viszonylag sekély hierarchiájú egyetemes osztályozó rendszert kívánt létrehozni azzal a céllal, hogy ez alkalmas legyen

a különféle osztályozó rendszerek, indexelő nyelvek összekapcsolására és

nagyobb, szélesebb témakörökkel foglalkozó "információ-tömbök", szolgáltatások és intézmények általános tárgyköri megjelölésére, osztályozására, "címkezésére".

Az elképzelt rendszert a FID ezzel foglalkozó munkacsoportja, "Standard Reference Code"-nak nevezte el és SRC-vel rövidítette.

Az SRC-tervezet létrejöttével mintegy párhuzamosan az UNISIST keretében megfogalmazták e koncepció igényeit az osztályozó rendszerekkel kapcsolatban. Előzetes vizsgálatok alapján arra a meggyőződésre jutottak, hogy

nincs lehetőség a részletes igényeket is kielégítő, de mégis egyetemes új osztályozó rendszer kidolgozására és világméretben való általános alkalmazására, de

nincs lehetőség arra sem, hogy a különböző információs /információkereső/ rendszerek az általuk használt "saját" információkereső nyelv helyett valamely létező egyetemes osztályozást /pl. az ETO-t/ alkalmazzák, végül

mégis szükség van egy olyan információs nyelvre /osztályozásra/, amely világméretben lehetővé teszi a különböző információs rendsze-

rek és szolgáltatásaik, illetve az általuk kezelt információk tárgyköri megjelölését, különösen pedig ezeknek az információs rendszereknek összekapcsolását.

Ezért van szükség egy átfogó, az összekapcsoló és rendező funkciókat ellátó, az egyes információs rendszerekben bevált nyelveket összekapcsoló osztályozó rendszerre. Ezt az "igényelt" rendszert Broad System of Ordering-nek /BSO/ nevezték el.

A hazai szakmai közvélemény - amikor értesült ezekről az elképzelésekről - élénk érdeklődést mutatott, ami csak fokozódott a FID-nek 1972-ben Budapesten tartott konferenciája alkalmával, különösképpen pedig az e témáról a konferencia keretében megtartott Nyílt Fórum nyoman.

Ezért szükségesnek bizonyult, hogy a hazai szaksajtóban, illetve az oktatásban és ismeretterjesztésben megkeressük a fent említett két kifejezés magyar változatát és azok rövidítését is.

Arra a megállapodásra jutottunk, hogy a Standard Reference Code-ot magyarul Szabványos Tárgyköri Jelzet-nek /SZTJ/ fogjuk nevezni. Ez a kifejezés ugyan "többet" mond, mint angol eredetije és nem is túlságosan hosszú, a lényeget azonban főként a "jelzet" szó miatt nem fejezi ki. Számításba jött volna még a Szabványos Tárgyköri Kód megnevezés is, mivel azonban ennek rövidítése SZTK lett volna, ettől a megoldástól eltekintettünk.

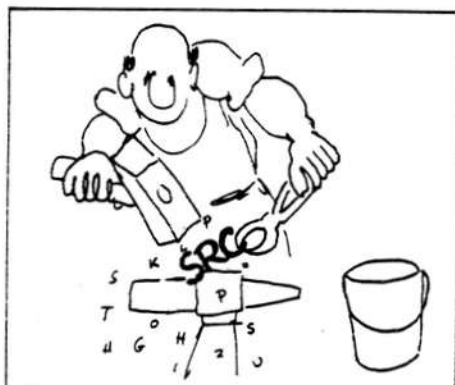
A BSO-t magyarul Átfogó Osztályozó Rendszernek neveztük, érezve ugyan ennek gyengéjét /hiszen pl. az ETO is átfogó osztályozó rendszer, tehát ez az elnevezés nem elég specifikus/, de nem találva alternatíva jobb megoldást.

Időközben az a további fejlemény ment végbe, hogy maga a FID újonnan alakult és kizárólag az SRC-vel foglalkozó munkacsoportja megváltoztatta az SRC elnevezését. "Subject-field Reference Code"-ra. Ezzel mintegy "követték" azt a gondolatot, amit a magyar megnevezés kiválasztásakor mérlegeltünk, természetesen anélkül, hogy erről tudtak volna. Az elnevezés megváltoztatása azonban indokoltá teszi, hogy a magyar elnevezésen is változtassunk. A "Szabványos" szónak ugyanis nincs különösebb jelentősége; nem tudjuk, hogy ez a kidolgozás alatt álló rendszer nemzetközi és/vagy nemzeti szabvánnyá válik-e, önmagában viszont minden széles körben alkalmazott és egységesen kezelt osztályozó rendszer szabványos jellegű. Ezért nem indokolt a magyar megnevezésben a "Szabványos" szó további fenntartása, hanem helyett inkább a jelzet tájékoztató jellegére való utalás látszik kívánatosnak. Egyidejűleg megoldódnak a fentiekben jelzett rövidítési problémák is, és ezért a kevésbé kifejező "Jelzet" elnevezésről át lehet térni az eredetinek jobban megfelelő és korszerűbb "kódrendszer" kifejezésre. Ennek megfelelően javasoljuk az SRC új magyar megfelelőjeként a Tárgyköri Tájékoztató Kódrendszer /TTK/ kifejezést. Tisztában vagyunk azzal, hogy a "TTK" rövidítés is "foglalt" /ELTE Természettudományi Kara/, lehetetlenség lenne azonban olyan rövidítést keresni, amely semmilyen más célra sem alkalmazott és a TTK rövidítés mégsem olyan általánosan elterjedt, mint az SZTK.

Nem tudunk arról, hogy a BSO elnevezését is hivatalosan megváltoztatták volna, de VAN DER LAAN és DE WIJN a TMT e számában referált cikkkel/ "Broad Subject Ordering System"-ként, vagyis átfogó, széles körű tárgyköri rendező rendszerként említi. Ennek és az SRC javasolt, megváltozott magyar elnevezésének megfelelően, indokoltnak látszik, hogy a BSO kezdetben javasolt és egyébként sem kifejező magyar megnevezése helyett új javaslatot tegyünk. Ajánljuk az Átfogó Tárgyköri Rendszerezés kifejezés alkalmazását ÁTR rövidítéssel. Ez a megnevezés - megítélésünk szerint - kifejezi a lényegét és kellőképpen eltér minden más hasonló megnevezéstől.

Mielőtt terminológiai gyakorlatunkban "szabványosítanók" ezeket a kifejezéseket, várjuk olvasóink és különösen laptársaink hozzászólását. Az esetleges vita lezárásáról, tehát e kifejezések "véglegesítéséről" terminológiai rovatunk hasábjain tájékoztatjuk olvasóinkat.

Vajda Erik

* Az ETO revíziója és az SRC tervezet: Összefüggések és visszacsatolás/UDC revision and SRC project: relations and feedback./ - VAN DER LAAN, A. - DE WIJN, J.N. = UNESCO Bulletin for Libraries, 28.k. 1.sz. 1974.jan.-febr. p.2-9. l. p.647-650.

Software és hardware (A dokumentátor megjegyzései)

A LADÓ János tollából a TMT 1974.februári számának "Terminológia" rovatában megjelent "Komputer, kompjuiter vagy számítógép" című figyelemre méltó cikk végkövetkeztetésével mindenben egyet lehet érteni, a történelmi igazság kedvéért - csupán mint annak az intézetnek, amely Magyarországon először üzemeltetett számítógépet, szakfordításokat is végző dolgozója, - szeretnék rámutatni arra, hogy bár ma már csak szórványosan akad olyan vélemény, amely a számítógép elnevezést tartja helyesebbnek, az ötvenes évek végén ez nem volt így. Akadémiai intézetekben a computer szót számítógéppel kellett fordítani, úgy hogy amikor a Magyar Filozófiai Szemle szerkesztősége munkahelyem javaslatára velem fordította le Mario BUNGE "Do computers think?" c. cikkét, így kellett fordítanom: Gondolkodnak-e a számítógépek? Sőt amikor kb. 10 évvel ezelőtt a Magyar Tudományos Akadémia székházában több napos értekezletet tartottak a magyar műszaki nyelvről, "Számítógép vagy számítógép" címmel, még hozzá is szólhattam, annak bizonyosságául, hogy a kérdés még akkor sem volt eldöntve.

De ha a "számítógép" elnevezés polgárjogot is nyert, a számítógépek világában egyre több az olyan idegen /tulnyomó részben angol/ szakszó, amely magyar megfelelőre vár. Helyszűke miatt csak a legfontosabbat ragadom ki, a software szót. A világnyelvek közül eddig csupán az orosz az, amelyik megtalálta és használja is a megfelelő /bár kétszavas, de más terminus technicusokkal is így van/ saját kifejezését: matematicszkoje obeszpecsenie /matematikai ellátás/. A másik két világnyelv, bármennyire is erősödik ott az idegen szavak kiküszöbölésének irányzata, még nem talált hazai szót, ezért csak körülírásra akadunk az értelmező szakszótárakban. A francia "matiere grise"-ként, szellemi háttérként vagy többesszámban "aides a la programmation"-ként, programsegédeszközként emlegeti, a német ugyanígy "Programmierhilfen"-ként értelmezi és "Programm- und Organisationsbeispiele, die zu einem Rechner gehören" számítógéphez tartozó program- és szervezési példáként magyarázza.

A hardware szó ugyan korántsem olyan elterjedt, mint a software, ezért magyarítása sem annyira időszerű, de azért már most meg lehetne próbálni rá a "műszerezés" szót magyar megfelelőként. Az ötletet ehhez az adta, hogy egy angol cikk német fordításában a hardware implementation-t a németben "gerätetechnische Realisierung"-nak feleltették meg.

Nem volna érdemes pályadíjat kitűzni és az elfogadható legjobb magyar szakszót mind műszaki, mind gazdasági nyelvünkben elfogadtatni?

Kárász Andor

Hardware és software (A nyelvész véleménye)

Ezek az angol szavak néhány éve kerültek be a magyar nyelvű szakirodalomba. Helyesírásuk előbb ingadozó volt, hol egybeírták őket, hol kötőjellel. Ma az egybeírt formák használatosak. Kiejtésük is ingadozott. Ma az angolhoz közelálló, de némileg magyarosított szoftver és hardver kiejtés számít magyar ejtésnormának. E szavak újabb keletű voltát bizonyítja az is, hogy BAKOS Ferencnek sem az Idegen szavak kiejtőztára, sem az Idegen szavak szótára című művében nincsenek még benne. Ilyen jelentésben magyar szótározásukra először BAKOS Ferenc 1973-ban kiadott Idegen szavak és kifejezések szótára című művében került sor. Itt a hardware kiejtése: hardver, értelmezése pedig: "vmely áru anyagi, kézzelfogható része /megkülönböztetésül a szellemi termék részétől pl. az elektronikus adatfeldolgozó berendezések felhasználását meghatározó szellemi hozzájárulástól, programoktól, algoritmusoktól; vö. software/".

A software szó ejtését BAKOS szoftver-nek adja meg, értelmezése pedig a következő: "automatikus berendezések szellemileg előállított része /gépi nyelv, program/".

ORSZÁGH László 1968-1 kiadású Angol--magyar szótárában megvan ugyan a hardware, de csak vas- és fémáru jelentésben. Hozzánk viszont csak a BAKOS által szótározott jelentésben került át. Hozzá kell tennünk, hogy hardware-ről nem mindenféle áru, csupán az automatikus berendezések esetében beszélhetünk, és mindig csak a software-rel ellentétben. Magyarországon a jelentéshasználat még szűkebb. KIEFER Ferenc kollégám szíves tájékoztatása szerint ugyanis nálunk ma még csak számítógépeknél beszélhetünk hardware-ről és software-ről.

E szavak semmiféleképpen nem sorolhatók a tenisz-féle problémátlan angol eredetű szavak közé. Célszerűnek látszik ezért, ha megkísérelünk rájuk magyar kifejezést találni. Az anyagi, illetve szellemi rész jelentéstanilag talán alkalmas volna helyettük. A baj csak az, hogy szakkifejezésben a rész nem szokott jelzett szóként szerepelni, mivel odakivánczik a birtokos személyrag: anyagi vagy szellemi része. Ragos főnév pedig kevésbé alkalmas szakszóként való használatra. Szamba jöhetne esetleg a szellemi, illetve anyagi egység kifejezés is, de ez a szavak jelentését meghamisítaná, mivel a software nem szervezeti egység, hanem halmaz. Ezért inkább az anyagi, illetve szellemi eszköz-tár szókapcsolat látszik javasolhatónak a hardware és a software helyett. Arra persze nem is érdemes sok szót vesztegetni, hogy a szó szerinti fordítás, a keményáru, illetve lágýáru a szavak magyar nyelvi hangulata miatt teljesen alkalmatlanok a magyarul való kifejezésére.

Ladó János